

Башманівська Л. А. Виразність як комунікативно-стилістична особливість мовленнєвої культури філолога / Л. А. Башманівська // Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 21. – С. 550-561.

Любов Башманівська
(Житомир, Україна)

ВИРАЗНІСТЬ ЯК КОМУНІКАТИВНО-СТИЛІСТИЧНА ОСОБЛИВІСТЬ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ФІЛОЛОГА

У статті розглянуто проблему виразності як комунікативно-стилістичної особливості культури мовлення майбутніх філологів, доведено актуальність означеної проблеми в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: культура мовлення, виразне читання, виразність мовлення, комунікативні якості мовлення, виражальні засоби.

Expressiveness as Communicative and Stylistic Peculiarity of Philologist's Speech Culture

In the article the problem of expressiveness as communicative and stylistic peculiarities of future philologists' speech culture was reviewed, proved the relevance of the abovementioned problem during of professional training.

Key words: culture of speech, expressive reading, language expressiveness, speech communication quality, expressive means.

Одним із показників сучасного цивілізованого суспільства є його мовленнєва культура як частина загальної культури, як спосіб самоутвердження й самовираження особистості. Особливо актуальним є питання професійного вдосконалення мовлення філолога, який повинен оволодіти нормами сучасної літературної мови, основами теорії і практики виразного читання. Професійне мовлення є важливим критерієм освіченості, інтелігентності, загальної культури філолога й здійснює моральний, емоційний та інтелектуальний вплив на школярів, викликає в них певні

почуття, інтерес, виробляє власне ставлення до сказаного. Культура мовлення філолога формується багатством словника, інтонаційною виразністю, здатністю виокремлювати стилістично марковані й нейтральні мовні одиниці. Ця особливість залежить від ерудиції, знання мовних норм, мовленнєвих умінь і навичок. Тому означена проблема є однією з найважливіших у процесі професійної підготовки філологів.

Проблему культури мовлення досліджували Н. Бабич, І. Білодід, О. Біляєв, Л. Головата, О. Горошкіна, А. Коваль, Л. Мацько, Т. Мішеніна, Т. Окуневич, М. Пентилюк, Л. Струганець та ін. Серед комунікативних ознак культури мовлення філолога вчені виокремлюють правильність, точність, чіткість, чистоту, багатство, доречність, логічність, а також виразність. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених проблемі формування мовленнєвої культури, питання виразності мовлення як комунікативно-стилістичної ознаки культури мовлення лишається актуальним. У пропонованій статті хочемо наголосити на особливій ролі в професійному мовленні філолога виразності, що має багаті ресурси виражальних засобів і лежить в основі мистецтва володіння словом.

Мета статті – обґрунтувати зміст виразності як комунікативно-стилістичної особливості мовленнєвої культури філолога, необхідність і важливість роботи над виразністю мовлення в процесі професійної підготовки.

Виразність мовлення є однією з комунікативно-стилістичних ознак мовленнєвої культури особистості. У словнику-довіднику філолога «Основні лінгвостилістичні поняття і категорії» виразність визначається як комунікативна якість усного або писемного мовлення, яка здатна привертати увагу, викликати інтерес до висловлюваного, впливати на емоції та почуття мовців [4, с. 22]. До мовних засобів виразності віднесено засоби художньої образності, зокрема звукове оформлення тексту, інтонацію, логічний наголос, тропи й фігури поетичного мовлення, стилістично різноманітні лексичні й граматичні одиниці. Також зазначено, що виразність мовлення досягається за

умов самостійності й оригінальності мислення, інтересу мовця до того, про що він говорить чи пише, знання мови, розвинутого мовного чуття й виявляється в умілому доборі мовних засобів, умінні користуватися ними, побудові таких висловлювань, які б привертали особливу увагу співрозмовників [4, с. 22]. Як бачимо, усі ці якості мають бути присутні в учителя словесності, адже не оволодівши необхідними знаннями й уміннями, не навчившись вправно володіти словом, філолог не зможе висловлювати правильно, точно, доречно й зрозуміло власні думки, переконувати, навчати, підтримувати в школярів інтерес до читання. І навпаки, оволодівши виразністю мовлення, словесник сприятиме покращенню культури мови у своїх учнів, збагаченню словникового запасу, удосконаленню техніки мовлення.

На думку Т. Мішеніної, «розвиток виразності мовлення майбутніх учителів філологічних спеціальностей як складник фахової підготовки передбачає сформованість предметної компетенції щодо фонічних засобів у мовленнєвій діяльності; інтонаційно-кolorитній тональності слова і фрази; залежності тональності від стилю мовлення; особливостей структури мовлення: ритму, мелодії, темпу, інтонування, паузи, тембру; іронії як тропу й тону мовлення; пародіювання; мовних і позамовних чинників інтонаційного малюнку мовлення; комунікативно-стилістичних функцій жестів і міміки» [3].

Невід'ємною практичною основою виразного мовлення є виразне читання. На думку багатьох учених, кожен учитель, а філолог передусім, повинен уміти читати художньо, зберігаючи особливості стилю автора, відтворюючи правдиво та яскраво його творчий задум, колорит епохи; читати чи промовляти кожен текст відповідно до його стильових, жанрових і колоритних особливостей (публіцистичний, науковий, офіційний, діловий, художній стилі); виразно розповідати, ділячись власними спогадами, роздумами, спостереженнями, враженнями; уміти говорити вільно, просто (невимушено), доречно, точно, володіти багатством словника, архітектоніки

тексту, інтонації та ін. [1, с. 140-141]. Виразне читання – це один із способів вивчити багатство літературної мови, її художньо-зображувальні та емоційно-експресивні особливості. Окрім того, це засіб естетичного виховання, формування світогляду, культури усного мовлення.

За словами Б. Буяльського, виразне читання – це мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено художній твір. Під час такого читання виявляється особисте ставлення до твору. У процесі словодії читець (виконавець) залучає до творчості слухачів, активно впливаючи на їхні почуття, розум, волю [2, с. 6]. Так і виразне мовлення завдяки своїй правильності, емоційно-естетичній завершеності передає думки й почуття та впливає на слухачів.

Виразність мовлення забезпечується виражальними засобами звукового та художнього мовлення, зокрема тропами, емоційно-оцінною лексикою, синтаксичним конструюванням тексту, а також силою й видозмінами голосу, пауз і темпу мовлення, емоційною тональністю тощо. Таким чином, філолог повинен обрати з арсеналу мовно-виражальних засобів ті, що змусять школярів дати власну оцінку почутому, висловити свою думку. А це буде можливим лише тоді, коли в учителя точне, правильне, доречне й виразне мовлення. На думку В. Сидоренко, «за досконалого володіння мовою вчитель-словесник спроможний передавати все багатство думок і почуттів, продукувати власні й загальнолюдські ціннісно-світоглядні орієнтири, своє світосприйняття і світовідчуття, зреалізовувати інформативний, експресивний, міжособистісний, прескриптивний, інтерактивний аспекти навчання [5, с. 40].

Н. Бабич, опираючись на настанови А. Коні, пропонує рекомендації для вчителів-філологів щодо виразності мовлення: 1) говорити голосно, ясно, чітко, немонотонно, у тоні повинна вчуватись упевненість, переконливість, сила; 2) мовлення має бути живим словом. Тон мовлення варто змінювати – підвищувати й знижувати його залежно від змісту й значення конкретної фрази. Не можна забувати про паузи між окремими частинами усного

мовлення; 3) мовлення оживлюють жести, але вони повинні відповідати змістові й значенню певної фрази або окремого слова; 4) мовець повинен мати витримку, володіти собою в будь-якій обстановці; 5) у мовленні недопустимий шаблон, штампи особливо небезпечні на початку й наприкінці тексту; 6) простота та ясність викладу – найвищі його якості; 7) щоб досягти мети, добитися успіху, потрібно завоювати увагу й утримувати її до кінця комунікативної ситуації та ін. [1, с. 153-154].

Отже, виразним є чітке, розбірливе мовлення, яке передає певні почуття, внутрішні якості й забезпечується виразністю дикції та чіткістю вимови, умінням застосовувати виражальні засоби, такі як логічний наголос, паузи, видозміни голосу, емоційну тональність, що викликає потрібне сприйняття, передає настрій, оцінку. Забезпечується мовленнєва виразність досконалим володінням мовою та її виражальними засобами, знанням особливостей функціональних стилів, постійним тренуванням мовних умінь і навичок, мовним чуттям. Філолог має бути компетентним, високоерудованим, творчим фахівцем. Таку професійну підготовку забезпечує формування мовленнєвої культури, зокрема виразності як її комунікативно-стилістичної особливості.

Джерела та література:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
2. Буяльський Б. А. Поезія усного слова: Азбука виразного читання: Книга для вчителя. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Рад. школа, 1990. – 255 с.
3. Мішеніна Т. М. Розвиток виразності мовлення на комунікативному етапі читацької діяльності майбутніх учителів філологічних спеціальностей / Т. М. Мішеніна // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2015. – Випуск 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_1_13
4. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укладач І. І. Коломієць. – Умань ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с.
5. Сидоренко В. Формування акмелінгвістичної майстерності вчителя-словесника в системі неперервної педагогічної освіти / В. Сидоренко //

Українська мова і література в школі: наук.-метод. журнал. – 2015. – № 4. –
С. 39-48.